

Aleksandra Kanjuo Mrčela

SOCIOLOGIJA IN RAZVOJ KAPITALIZMA: MARGINALNI ODZIV ALI OSNOVA EMANCIPATORNIH POLITIK?

IZVLEČEK

V prispevku je obravnavano vprašanje relevantnosti sociološke analize kapitalizma. Avtorica trdi, da se je sociologija v veliki meri (samo)umaknila in da številne pomembne teme, ki so bile izvirno predmet sociološke analize, danes obravnavajo druge družboslovne discipline, predvsem ekonomija, čeprav ima sociologija več in boljša orodja za analizo in razlago kompleksnosti kapitalizma. »Izguba« področij ni problem primarno zaradi tega, ker se znižuje status discipline ter njenih pripadnikov in pripadnic, ampak je bistvo problema v tem, da zaradi zniževanja statusa sociološke profesije in zoževanja njene jurisdikcije nad področji, kot sta npr. družbena neenakost in ekonomska moč, umanjka specifični sociološki vpogled, kar onemogoča kakovostno analizo in iskanje ustreznih odgovorov na razvojne izzive današnje družbe. V prispevku premišljujemo o ustreznih smernicah tematskega in metodološkega razvoja sociološke analize kapitalizma.

KLJUČNE BESEDE: sociologija, kapitalizem, feminizem, družbene in razredne neenakosti, platformna ekonomija, metodologija sociološkega raziskovanja, postsocializmi

Sociology and the Development of Capitalism: A Marginal Response or the Basis for Emancipatory Politics?

ABSTRACT

This paper considers the question of the relevance of sociological analysis of capitalism. It is argued that sociology has largely (self)withdrawn and that, even though sociology has more and better tools to analyse and explain the

complexities of capitalism, many important topics that originally were the subject of sociological analysis are now being addressed by other social science disciplines, especially economics. This 'loss' of fields is not chiefly a problem of status of the discipline and its members being lowered. Instead, the core of the problem is that this lowering of the sociological profession's status and narrowing of its jurisdiction in areas like social inequality and economic power have led to a lack of specific sociological insight, in turn making it impossible to analyse capitalism qualitatively and find appropriate responses to the development challenges of today's society. In this contribution, we reflect on the appropriate directions for the thematic and methodological development of the sociological analysis of capitalism.

KEY WORDS: *sociology, capitalism, feminism, social and class inequalities, platform economy, methodology of sociological research, postsocialisms*

1 Uvod

Položaj in družbeni vpliv sociologije lahko ocenjujemo glede na njeno uspešnost pri razlagi in usmerjanju družbenega razvoja. V tem prispevku želimo opozoriti na sociološke vpogleda, ki so bili in so ostali osnova za razumevanje družbenih sprememb in za emancipatorne politike, na eni strani ter na nekatere probleme in trende marginalizacije sociologije na drugi strani. Prispevek zaključimo s predlogi epistemološke in vsebinske preнове sociološkega delovanja, ki bi prispevala k ohranjanju relevantnosti sociološkega početja v okoliščinah korenitih sprememb družbene in ekonomske ureditve, katerim smo priča danes.

V prispevku se osredinjamo na sociološko refleksijo kapitalizma. Evropska sociologija se razvije kot »znanost modernosti« (Fuller v Dingwall in dr. 2018), kot odziv in razlaga družbenih, ekonomskih in političnih sprememb v času, ko nastaja in se krepi kapitalistična ureditev, ki danes doživlja spremembe, po pomenu in obsegu primerljive tem z začetka kapitalističnega razvoja. Sociološke analize, značilne za obdobje globalno povezanih, v okviru nacionalnih držav pa močno vpetih gospodarstev, so razlagale procese sekularizacije, industrializacije, sprememb organizacije dela in življenja v moderni družbi. Lahko rečemo, da so sociološki in družboslovni vpogledi klasikov (vse od Comteja in – najbolj vplivno za generacije za njimi – Marxa, Webra in Durkheima) spremljali, razlagali in sooblikovali družbeni razvoj. Skozi desetletja akademske institucionalizacije in razvoja discipline pa se vpliv in položaj sociologije spreminja v smereh, ki nadaljujejo začetno vlogo, in tudi v smereh, ki odpirajo vprašanja relevantnosti in prihodnosti sociološkega delovanja.

2 Odnos sociologije in ekonomije

Položaj sociologije je med drugim določen z delitvijo dela med družboslovnimi disciplinami in znotraj sociologije same. Za analizo kapitalistične ureditve je najbolj pomemben odnos med sociologijo in ekonomsko znanostjo. Različni pristopi v analizi ekonomskega dogajanja med ekonomijo in sociologijo imajo spoznave posledice, na katere je opozarjal že Durkheim konec 19. stoletja. Kritičen do poenostavljanja kompleksne ekonomske realnosti se je zavzemal za razvoj ekonomije kot »veje sociologije« (po Smelser in Swedberg 1994), ker je ekonomska analiza, po njegovem, spregledala vpetosti ekonomskih akterjev v družbene odnose ter njihovo označenost s časom, pripadnostjo državam, veram in političnim idejam.¹ Umeščanje ekonomije v sociološko znanost se ni zgodilo. Nasprotno, delitev dela med družboslovnimi disciplinami² je povezana z vse večjo dominacijo ekonomske nad drugimi družboslovnimi disciplinami. To je še posebej značilno za zadnja štiri desetletja. Če je še po drugi svetovni vojni sociologija imela primat pred ekonomsko disciplino ter je v Evropi in ZDA pridobivala hitreje in več akademskega prostora, se je to do konca 20. stoletja popolnoma spremenilo. Superiorni položaj ekonomije se razlaga z enostavnim in enovitim pogledom discipline na ekonomsko dogajanje, s pragmatično držo ter ambicioznim subjektivnim občutkom avtoritete in upravičenosti ekonomistov. Fourcade in dr. (2015) poročajo o raziskavah, ki kažejo, da se imajo ekonomisti za večvredne v primerjavi z drugimi družboslovci, in to argumentirajo z močjo lastnega analitičnega aparata in več zahtevnejšega (matematičnega) znanja. Ta superiorni položaj jim priznava tudi okolje. Mnogi ekonomisti imajo boljše plačane službe in večjo možnost zaslužka s svetovalnim delom kot drugi družboslovci. V zadnjih desetletjih smo pričra povečevanju števila poslovnih šol, ki imajo eliten status v primerjavi z deli univerz, kjer se ustvarja znanje v drugih družboslovnih disciplinah, vključno s sociologijo.³ Eden od

1. Drugi avtorji so predlagali preučevanje ekonomskega dogajanja kot multidisciplinarno početje. Weber v *Grundriss der sozialökonomik* iz 1908 »socialno ekonomijo« (*Sozialökonomik*) opredeli kot nov tip ekonomije, široko multidisciplinarno področje poizvedovanja, ki vsebuje ekonomsko teorijo, ekonomsko zgodovino in ekonomsko sociologijo (Weber 1978).
2. Swedberg (v Swedberg in Granovetter 2001) govori o, po njegovem, »nesrečni delitvi dela med ekonomisti in sociologi«, ki se zgodi v 19. stoletju, ko začnejo ekonomisti proučevati ekonomijo, sociologi pa vso družbo razen ekonomije.
3. Čeprav so najbolj znane poslovne šole v anglosaksonskem prostoru, je zanimivo, da se je priljubljenost ekonomskega izobraževanja v zadnjih desetletjih povečevala povsod v svetu. Ilustrativen je primer Francije, kjer se je število študentov, vpisanih v programe poslovnih ved, menedžmenta in financ, s 15.800 v letu 1980 povečalo na 239.150 leta 2022 (Statista 2023).

pomembnejših razlogov dominacije ekonomske discipline pa je zagotovo skladnost ekonomske doktrine glavnega toka in dominantnega ekonomskega razvojnega diskurza na prelomu stoletja. Imperialni položaj ekonomske discipline v družboslovju je veliko manj posledica epistemološke in metodološke fizionomije ekonomije kot eksaktne, preverljive, neideološke in zaradi tega verodostojne znanosti ter veliko bolj posledica podpore zastopnikov prevladujočega ekonomskega in družbenega diskurza delu ekonomske znanosti, ki ta diskurz podpira in razvija. Pomembno pa je poudariti, da poenostavljena razlaga ekonomskega dogajanja kot tekmovanja enakopravnih posameznikov brez upoštevanja njihove razredne pripadnosti, spola, starosti in drugih lastnosti niti ne opisuje ustrezno dejanskega stanja v gospodarstvu, kjer so navzoče velike razlike, normativno pa ni nevtralna (kot se prikazuje), ampak prispeva k ohranjanju ali celo poglobljanju teh razlik (več v Kanjuo Mrčela 2012).⁴

Imperializem ekonomske znanosti povzroči kritičen odziv številnih sociologov_inj. Bourdieu (1986) trdi, da je dominacija ekonomske discipline v analizi ekonomskega dogajanja preprečila ustvarjanje splošne teorije ekonomije praks, ki bi omogočila celovito razumevanje odnosov moči v ekonomski sferi. Daoud in Larsson (2011) ugotavljata, da ne glede na velike razlike v pristopih, teoretičnih perspektivah in empiričnih področjih študija sociološki teoretični projekt združuje željo po razvoju alternativ (neoklasičnim/neoliberalnim) ekonomskim razlagam ekonomskega delovanja in organizacije. Swedberg in Granovetter (2001) spodbujata ta razvoj in ugotavljata, da je potrebna akademska razprava o ekonomiji, ki bo vključevala družbeno perspektivo in v središče razprave postavila odnose med ljudmi. Smelser in Swedberg (1994) govorita o razlikah med ekonomskim in sociološkim pristopom, ki se kažejo že v osnovi analitične usmerjenosti, enoti analize, metodah in namenu dela. Ekonomija vidi ekonomsko dogajanje ločeno od drugih področij življenja; osnovna enota analize je racionalni ekonomski akter, ki tekmuje z drugimi za redke vire; metoda dela je izdelava modelov z namenom napovedi in priporočil. Sociologija po drugi strani analizira umeščenost ekonomije v družbo, prepletenost socialnih in ekonomskih dejavnikov; glavna enota analize so ekonomski akterji, umeščeni v strukturo družbenih odnosov moči; v analizi prevladujejo kvalitativne metode in analize

4. Celo ko npr. v poslovnih šolah eksplicitno obravnavajo družbene neenakosti, npr. pri predmetih, kot sta poslovna etika ali družbena odgovornost podjetij, se to zgodi kot »okras v trženju poslovne šole in kot figov list za pokrivanje vesti dekanov poslovnih šol, kot da bi bilo govoriti o etiki in odgovornosti enako kot narediti nekaj glede tega. Skoraj nikoli pa se ne obravnavajo sistematično preproste zamisli, da je treba spremeniti družbene in ekonomske odnose, ki povzročajo probleme, ki jih proučujejo predmeti, kot sta etika in družbena odgovornost podjetij« (Parker 2018).

empiričnih podatkov z namenom opisa in razlage. Odlična metafora metodoloških razlik med dvema disciplinama je metafora ekonomskih »čistih modelov« in z empiričnimi podatki »umazanih rok« sociologov (Hirsch in dr. 1990).

Na prelomu stoletja opažamo intenzifikacijo sociološke refleksije – kot alternativne ekonomski analizi – na tematikah, med katerimi so vpliv informacijskih tehnologij na ekonomsko življenje, pospešena globalizacija finančnih in blagovnih trgov, novi odnosi med Zahodom in Vzhodom po padcu berlinskega zidu, poblagovljenje socialnega življenja ter spreminjanje družinskih in delovnih vzorcev. Analize sociologov in sociologinj (med njimi Beck 2000, 2001; Giddens 1999; Hutton in Giddens 2000; Bourdieu 1986; Burawoy 2001, 2005, 2007; Hochschild 2003; Wallerstein 1995, 1999 in drugi_e) prispevajo pomembno alternativno videnje ekonomije, utemeljeno na realističnem razumevanju njenega delovanja v razpravah o trgih, državi blaginje, okolju, modelih razvoja in kritiki neoliberalnega kapitalističnega modela. Zelizer (2012) meni, da je 25 let izjemno bogatega razvoja znanstvenega področja ekonomske sociologije, ki ponuja alternative neoklasični ekonomiji, »vitalno, celo vizionarsko akademsko početje«.

3 Feministična kritična analiza kapitalističnega in patriarhalnega reda

Eden pomembnejših socioloških vpogledov, ki je prispeval k razumevanju delovanja kapitalistične ureditve, je feministična analiza⁵, ki je razkrila načela dominacije, utemeljene na neenakostih zaradi družbeno definiranih vlog po spolu ter povezane z razrednimi, rasnimi in drugimi družbenimi neenakostmi. Ekonomsko življenje ima spolno dimenzijo, ki jo ekonomske analize glavnega toka pogosto spregledajo. Feministična analiza je prispevala po spolu specifično in do glavnega toka ekonomske analize kritično raziskovanje ekonomskih fenomenov ter opozorila na nujnost razumevanja prepletenosti emancipatornih politik v javni in zasebni sferi sodobnih družb. Skozi razvoj od ženskih študij do študij spolov in spolnosti je odpirala ključna vprašanja strukturiranja ekonomskih pogojev življenja ljudi v sodobnih družbah. Socialna in kulturna umeščenost ekonomskega dogajanja povzroča neenakosti po spolu. Ekonomskih fenomenov, akterjev in procesov (kot so trg, plače, sindikati, organizacije ipd.) ne moremo razumeti brez upoštevanja spolno specifične analize. Neekonomski dejavniki, ki določajo odnose med spoloma, so ključni za razumevanje družbene in ekonomske ureditve. Čeprav gre za univerzalno in skozi celotno zgodovino prisotno lastnost

5. Feministična analiza je večdisciplinarna, ker pa je predmet analize v tem besedilu položaj in vloga sociologije, imamo tukaj v mislih delo sociologinj in sociologov, ki v svojem delu uporabljajo in razvijajo feministični pristop.

ekonomskih sistemov, feministična analiza še vedno prispeva k razumevanju in odpravljanju neenakosti, ki se kažejo v horizontalni in vertikalni segregaciji na trgu delovne sile, v razlikah v plačah in nadobremenjenosti žensk z neplačanim delom. Feministična kritična analiza je močen del alternativ »standardni« ekonomski analizi in neoliberalnemu diskurzu. Na mnogih področjih, povezanih z izsledki feminističnih analiz, sta sociološka refleksija in imaginacija bili uspešni, kar je rezultiralo v institucionalizaciji socioloških vpogledov in konceptov ter njihovi prisotnosti v splošno uveljavljenem diskurzu in v javnih politikah.

4 (Samo)marginalizacija in problemi sociologije danes

Ekonomska in politična ureditev se je v drugi polovici dvajsetega stoletja spreminjala v smeri, ki je tlakovala pot velikim spremembam odnosov moči v globalni ekonomski ureditvi v prvih desetletjih enaindvajsetega stoletja. Ureditve, v kateri imajo pomembno vlogo nacionalni akterji, ki zastopajo interese dela in kapitala v nacionalnih državah ter so vpeti v širše družbene dogovore oz. odnose moči na osnovi spola, rase, starosti, etnične in verske pripadnosti, značilne za obdobje moderne, se spreminjajo. Spremembam, ki so vključevale financializacijo ekonomije in beg kapitala iz nacionalnih okvirov, šibitev zastopnikov kolektivnih ekonomskih in političnih interesov, intenziviranje porabništva, individualizacije in naraščajoče negotovosti posameznikov_ic, so sledile spremembe, povezane z razvojem digitalnih tehnologij in umetne inteligence ter s tem povezanimi načini organizacije ekonomskega in političnega dogajanja ter vznikom novih nosilcev ekonomske moči. Za nov okvir ekonomske ureditve v začetku tega stoletja je značilna pospešena koncentracija kapitala in moči v platformnih podjetjih v okoliščinah naraščajočih tveganj, ki jih povzročajo vojne in posledice podnebnih sprememb. Tovrstne spremembe zahtevajo poglobljeno sociološko analizo in odziv.

Poleg novih predmetov analize se sociologija (in druge družboslovne discipline) srečujejo z izzivi, povezanimi s trendi antiintelektualizma ter negativnih odzivov na progresivne zamisli in politike, ki prispevajo in bi prispevale k večji ekonomski in družbeni emancipaciji. Negativni odzivi kulminirajo v zdravorazumskih in emocionalno nabitih razlagah ekonomije in družbe. Privlačnost teh lahko razumemo kot posledico strahu in negotovosti, ki se kopičijo spričo neoliberalnih politik in naraščajoče splošne prekarizacije življenja v zadnjih štiridesetih letih. V družbi negotovih in prestrašenih posameznikov_ic sta kritika in negativna drža do znanosti, do dela institucij, v katerih se ustvarja in prenaša znanje, kot so univerze, in do intelektualcev nasploh hitra pot do medijske in politične moči. Mnogi si želijo, da bi se njihova negotovost in negotovosti okrog njih, predvsem ekonomske, vse bolj pa tudi zdravstvene, okoljske in varnostne,

hitro razrešile. Pri rešitvah so mnogi zdravorazumski odgovori in poenostavitve privlačnejši od kompleksnih in praviloma manj razumljivih znanstvenih razlag. Vrnitev v »naravne« vloge, »naravne« odnose med ljudmi različnih ras, nacij, spolov se sliši kot privlačna rešitev, posebej če se zdi, da so znanstvene in med njimi sociološke razlage bolj namenjene same sebi kot tistim, ki jih potrebujejo.

Hookway (v Dingwall in dr. 2018) meni, da sociologi zamujamo z odzivom na kritična vprašanja današnjega časa, kot so digitalizacija in podnebne spremembe. Pravi, da so »sociologi postali opazovalci namesto oblikovalci sedanosti in prihodnosti«. Namesto da bi se posvečali »velikim vprašanjem«, razvijamo nišne ekspertize na zelo ozkih področjih raziskovanja. Tudi Ford (2022) opozarja na nevarnosti sociološke usmerjenosti v raziskave na mikroravni, ki niso artikulirane z »večjimi vprašanji«. Sama na osnovi izkušenj dela v Mednarodni organizaciji dela meni, da ima angažiran in kritičen glas sociologije potencial vpliva na sisteme in družbe.

Zato Szelényi (2015) vabi, da se sociologija vrne k skrbem večine – »razredni, rasni in spolni neenakosti, moči, revščini, zatiranju, izkoriščanju in predsodkom«. Nekateri avtorji pa ob tem opozarjajo, da mora sociologija nujno ohraniti znanstveno analitično držo in distanco do aktivizma. Dingwall (v Dingwall in dr. 2018) meni, da obstaja nevarnost, da se disciplina namesto v razumevanje družbe usmerja v aktivistično delovanje in degenerira v »študije pritožb« nezadovoljnih družbenih skupin, medtem ko prej ključne sociološke teme prevzemajo druge discipline (npr. delo, poklice in organizacije proučujejo na poslovnih šolah, analize znanosti in tehnologije pa postajajo »študije inovacij«). Tovrstni prevzemi imajo epistemološke posledice – sociološki kritični vpogled se zamenja s pragmatičnim. V tem smislu je marginalizacija sociologije povezana z delovanjem oz. pomanjkanjem delovanja sociologov pri pomembnih temah, kot so npr. v (post)tranzicijskem okolju relevantne teme neenakosti in koncentracije moči ter razredno prestrukturiranje po prehodu v neoliberalni kapitalizem.

Szelényi (2015) meni, da se disciplina sooča s trojno krizo – politično, metodološko in teoretsko. S prvo zaradi pomanjkanja radikalnega poslanstva, z drugo, ker ne zaupamo v lastne metodološke prednosti, s tretjo pa zaradi zmede glede tega, ali obstaja skupno sociološko teoretsko jedro in ali je takšno jedro sploh zaželeno. Po njegovem mnenju so ekonomisti in politologi prevzeli primat v debati o predmetih, ki jih je sociologija imela »v lasti« (med te šteje neenakosti v moči, dohodku in življenjskih možnostih glede na razred, raso in spol, izobrazbene in poklicne dosežke, družbeno mobilnost)⁶.

6. Omenja vidna prispevka Thomasa Pikettyja in Josepha Stiglitzja na področju družbene neenakosti.

Treba je poudariti, da »izguba« področij ni problem primarno zaradi tega, ker se znižuje status discipline ter njenih pripadnikov in pripadnic, ampak je bistvo problema v tem, da zaradi zniževanja statusa sociološke profesije in zoževanja njene jurisdikcije nad področji, kot sta npr. družbena neenakost in ekonomska moč, umanjka specifični sociološki vpogled, kar onemogoča kakovostno analizo in iskanje ustreznih odgovorov na razvojne izzive današnje družbe.

Izzive pred družboslovje in sociologijo zagotovo postavljajo tudi smernice, značilne za sodobne načine organizacije znanstvenega in akademskega dela, tako tudi dela sociologov in sociologinj, ki niso izvzeti iz procesov neoliberalnega zasuka, birokratizacije, poblagovljenja in prekarizacije. Pospešeno se soočamo tudi z izzivi glede analiz velikega podatkovja z novimi tehnologijami, ker finančna zahtevnost teh analiz vpliva na odločanje o področjih in namenih raziskovanja.

5 Sklep: Kakšna renesansa sociologije danes?

Kljub izzivom antiintelektualizma in prekarizacije znanstvenega dela ter zaradi njih vsaj del sociologov in sociologinj lahko še vedno (tudi na ekonomski in politični margini ter mogoče prav zaradi tega položaja) odpira nedogmatska, za družbo relevantna vprašanja in preizkuša kombinacije različnih metodoloških pristopov – tako ustrezno reflektiranih kvantitativnih kot za razumevanje družbe nujnih kvalitativnih – ter prispeva k sintezi najboljšega, kar je bilo doseženo v dosedanjem razvoju discipline.

Številni so sociologi in sociologinje, ki so že eksplicitno prispevali k razpravi o odgovornosti sociologije, o njeni javni dimenziji, nujnem preseganju abstraktnega teoretiziranja in odpiranju akademskega početja družbi z jasnim smotrom pomagati izboljšanju družbe. Millsovo zahtevo po uporabi »sociološke imaginacije«, po združevanju »zasebnih problemov« in »javnih vprašanj« lahko razumemo natančno v tem smislu, kot tudi prej omenjeno feministično početje politizacije zasebnosti in zavedanja, da so življenja žensk in moških strukturno družbeno določena. Zahteva, da se sociologija zave svoje odgovornosti do javnosti, govori o epistemološki drži in o spoštljivosti do predmeta raziskovanja. Buroway (2004) ima sociologijo za »ogledalo in vest družbe«, ki naj »definira, spodbuja in informira javno razpravo o poglobljanju razrednih in rasnih neenakosti, novih spolnih režimih, degradaciji okolja, tržnem fundamentalizmu, državnem in nedržavnem nasilju«.

Pri tem ima sociologija prednost pred drugimi družboslovnimi disciplinami. Szelényi (2015) jo vidi v artikulaciji »glasov tistih, ki nimajo glasu«. Predlaga, da se vrnemo h klasični tradiciji Marxa in Webra ter namesto težnje po posnemanju metodologije drugih znanstvenih disciplin in politično korektni pripovedi vztraja-

mo v svojem reflektivnem, interpretativnem načinu analize. Tudi Flyvbjerg (2011) verjame v prednost reflektivnosti; meni, da bo sociologiji koristilo reformiranje metodološkega pristopa ter opuščanje težnje po posnemanju naravoslovnih znanosti in ustvarjanju kumulativne in napovedne teorije, kajti ta pristop po njegovem ne ustreza družbenim znanostim.

Flyvbjerg (2011) meni, da bi sociologiji koristila premislek o predmetu raziskovanja in pospeševanje komunikacije rezultatov lastnih analiz. Obravnavali naj bi probleme, ki so pomembni za življenje v lokalnih, nacionalnih in globalnih skupnostih, v katerih živimo, in to po vzoru velikih družboslovcev (omenja Aristotla, Machiavellija, Webra in Bourdieuja) z osredotočenjem na vprašanja konteksta, vrednot in moči ter v komunikaciji s državljanji in javnostjo. Verjame, da je moč družboslovja v bogati, reflektivni analizi vrednot in moči ter da je družboslovje bistvenega pomena za socialni in ekonomski razvoj vsake družbe.

Na koncu tega prispevka bi k naboru predmetov, potrebnih še intenzivnejše sociološke analize, lahko dodali dva, katerih raziskovanje se zdi nujno za razumevanje kapitalizma v tem trenutku in iskanje razvojnih poti v prihodnje. Prvo je poglobljena sociološka analiza novih trendov organizacije dela v sodobnem gospodarstvu (predvsem v zvezi z digitalizacijo, robotizacijo, uporabo umetne inteligence in platformizacijo ekonomije). Novi načini organizacije dela in koncentracije ekonomske moči imajo pozitivne in negativne vidike, ki še niso doživeli celovite analize. Med drugim bo treba analizirati spremembe ter brisanje meja med neformalno in formalno ekonomijo, globalno organizacijo dela in tekmovanjem za delo; neviden brain-drain iz držav (pol)periferije v najrazvitejše države sveta; vpliv novih ekonomskih modelov na politične institucije in mehanizme socialnih politik ipd. Drugi del raziskovanja, ki ga lahko vidimo kot povezanega s prvim in katerega analiza bi lahko ponudila dragocene razvojne vpoglede, je razprava o postsocialističnem kapitalističnem razvoju. Kritičnost do prevladujočega ekonomskega režima je bila v mnogih tranzicijskih državah močnejša in glasnejša pred tranzicijo kot po njej, govorila pa je o nedoseganju ekonomske in politične emancipacije, ki sta bili proklamirani in obljubljeni. Po tranziciji se je izoblikovala podoba zgodovinske zmage enega modela gospodarske ureditve, kateremu se ni mogoče niti smiselno upirati. Prav to lahko razumemo kot razlog, da takrat umanjka (za sociologijo eminentna in nujna) podrobna analiza razredne strukture, prestrukturiranja in neenakosti v družbi, še posebej v okoliščinah postsocialistične tranzicije.⁷

7. Hvaležna sem anonimni_emu recenzentki_tu tega besedila, ki je opozoril_a na večjo zainteresiranost sociologije in družboslovja v času tranzicije za preučevanje elit kot za preučevanje razrednih neenakosti. Vladajoči diskurz obdobja tranzicije je narekoval

Po štirih desetletjih dominacije neoliberalnega diskurza in v situaciji, ko se za mnoge ni povečala niti politična niti ekonomska svoboda, se zdi, da bi lahko obudili debato o postsocialističnih kapitalizmih ter analizo različnih preteklosti in različnih dimenzij ureditve bivših socialističnih držav. Zanimivo je, da v svetovnem družboslovju postkolonializem predstavlja močno epistemološko držo in je podlaga za premislek o razvojnih vprašanih družbenega razvoja, medtem ko postsocialistična tranzicija še ni prinesla polne emancipacije družboslovja bivšega socialističnega sveta, ki bi samo ocenilo lastne izkušnje in ekonomske modele kot osnovo teoretizacije in premišljevanja prihodnih strategij. So avtorji, ne nujno sociologi_nje, ki ugotavljajo nujnost prepoznavanja izgubljenega emancipatornega potenciala socialističnih projektov in tranzicij kot priložnosti za nov premislek o radikalno demokratični viziji družbe (Žižek 2015; Horvat in Štiks 2014; Horvat 2021). Treba pa je premišljevat, kakšne dolgoročno usmerjene strategije lahko razvijamo, da spremenimo dolgo trajajoče negativne trende ekonomskega razvoja v postsocialističnih in drugih okoljih.

Literatura

- Beck, Ulrich (2001): Družba tveganja: na poti v neko drugo moderno. Ljubljana: Krtina.
- Beck, Ulrich (2000): *The Brave New World of Work*. London: Polity Press.
- Burawoy, Michael (2001): Neoclassical Sociology: From the End of Communism to the End of Classes. *American Journal of Sociology*, 106 (4): 1099–1120.
- Burawoy, Michael (2005): For Public Sociology. *American Sociological Review*, 70: 4–28.
- Burawoy, Michael (2007): Public sociology vs. the market (v *Economic sociology as public sociology - Discussion Forum*). *Socio-Economic Review*, 5 (2): 356–367.
- Bourdieu, Pierre (1986): The Forms of Capital. V J. Richardson (ur.): *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*: 241–258. Westport, CT: Greenwood.
- Daoud, Adel, in Larsson, Bengt (2011): Economic sociology – old and new. *Int. J. of Pluralism and Economics Education*, 2 (3): 255–269.
- Dingwall, Robert, Hookway, Nicholas, Fuller, Steve, Prickett, Pamela, in Taylor, Laurie (2018): Group think: scholars assess the state of sociology. *Times Higher Education*, 4. 10. 2018.

– v skladu s Harveyjevo (2007) trditvijo o uspešnosti neoliberalizma v vračanju samo-umevnosti razredne prevlade tem, ki so jo po drugi svetovni vojni, v času dominacije socialnodemokratskih politik, izgubljali, družboslovno analizo tega, katera politična ali/in katera gospodarska elita (naj) ima moč, v okviru nevprašljive dogme o prevladi interesov kapitala nad interesi dela in družbene zaželenosti ter normalizacije naraščajočih ekonomskih razlik.

- Flyvbjerg, Bent (2011): *Making Social Science Matter*. V G. Papanagnou (ur.): *Social Science and Policy Challenges Democracy, Values and Capacities*: 25–56. Paris: United Nations Educational Scientific and Cultural Organisation (UNESCO).
- Fourcade, Marion, Ollion, Etienne, in Algan, Yann (2015): *The Superiority of Economists*. *Journal of Economic Perspectives*, 29 (1): 89–114.
- Ford, Michel, in Laurence Larochelle, Dimitra (2022): *Acting Globally: Sociologists Defending Labor Rights*. Dostopno prek: <https://globaldialogue.isa-sociology.org/articles/acting-globally-sociologists-defending-labor-rights-an-interview-with-michele-ford> (8. 3. 2024).
- Giddens, Anthony (1999): *Runaway World: How Globalization is Reshaping Our Lives*. London: Profile.
- Harvey, David (2007): *Neoliberalism as Creative Destruction*. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 610 (1): 22–44.
- Hutton, Will, in Giddens, Anthony (ur.) (2000): *On The Edge: Living with Global Capitalism*. London: Vintage.
- Hochschild, Arlie Russell (2003): *The Commercialization of Intimate Life: Notes from Home and Work*. Berkeley: University of California Press.
- Horvat, Srećko, in Štikl Igor (2014): *Welcome to the Desert of Post-Socialism: Radical Politics After Yugoslavia*. London: Verso.
- Horvat, Srećko (2021): *After the Apocalypse*. London: Polity Press.
- Hirsch, Paul., Michaels, Stuart, in Friedman, Ray (1990): *Clean Models Versus Dirty Hands: Why Economics Is Different from Sociology*. V S. Zukin in P. DiMaggio (ur.): *Structures of Capital: The Social Organization of the Economy*: 2–39. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kanjuro Mrčela, A. (2012): *Ekonomska sociologija: Prispevek k razumevanju ekonomskega dogajanja*. *Teorija in praksa*, 49 (6): Ljubljana: FDV UL.
- Parker, Martin (2018): *Why we should bulldoze the business school*. *The Guardian*, 27. 4. 2018. Dostopno prek: <https://www.theguardian.com/news/2018/apr/27/bulldoze-the-business-school> (8. 3. 2024).
- Smelser, Neil. J., in Swedberg, Richard (1994): *The sociological perspective on the Economy*. V N. J. Smelser in R. Swedberg (ur.): *The Handbook of Economic Sociology*: 3–27. Princeton: Princeton University Press.
- Statista 2023. Dostopno prek: <https://www.statista.com/statistics/781515/number-students-business-schools-france/> (8. 3. 2024).
- Stigler, George. J. (1984): *Economics: The Imperial Science?* *The Scandinavian Journal of Economics*, 86 (3): 301–313. Dostopno prek: <https://www.jstor.org/stable/3439864> (8. 3. 2024).
- Szelényi, Ivan (2015): *The Triple Crisis of US Sociology*. *Global Dialogue*. Dostopno prek: <https://globaldialogue.isa-sociology.org/articles/the-triple-crisis-of-us-sociology> (8. 3. 2024).

- Weber, Max (1978 [1908]). *Economy and Society: an outline of Interpretative sociology*. Berkley, Los Angeles, London: University of California Press.
- Wallerstein, Immanuel (1995): *Historical Capitalism, with Capitalist Civilization*. London: Verso.
- Wallerstein, Immanuel. M. (1999): *Utopistike ali Izbira zgodovinskih možnosti 21. stoletja; Dediščina sociologije: obljuba družbenih ved*. Ljubljana: Založba /*cf.
- Zelizer Rotman, Viviana (2012): *Preteklost in prihodnost ekonomske sociologije. Teorija in praksa*, 49 (6). Ljubljana: FDV UL.
- Žižek, Slavoj (2015): *Trouble in Paradise*. London: Penguin Random House.

Podatki o avtorici

prof. dr. **Aleksandra Kanjuo Mrčela**
Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede
Kardeljeva pl. 5, 1000 Ljubljana, Slovenija
E-mail: aleksandra.kanjuo-mrcela@fdv.uni-lj.si